Pere Giné Alsinet
Isidre Piñol Cerro

LES CAMPANES DELS TOCS
ANÀLISI DE L'INVENTARI DE LES CAMPANES DE LES GARRIGUES

En aquestes "Les "nostres" campanes eren i són sempre bones,
les "altres" campanes eren regulars,
però les del poble veí eren i són les pitjors i,
a més a més, ells no saben tocar-les"
(pensament popular valencià)

Introducció i estat de la qüestió

En el pensament i en l'imaginari de la gent tothom sap i té molt clar què és una campana, almenys en el seu aspecte físic i de forma; el que potser ja no tenen tant clar és la seva funció al llarg del temps, la seva simbologia i encara menys el seu procés d'elaboració. Tot aquest conjunt d'interrogants i preguntes les trobem en alguns articles i llibres especialitzats sobre aquesta temàtica concreta, però el que ens interessa a nosaltres no són tant les qüestions tècniques ni científiques de la construcció de les campanes sinó conèixer la part més social, cultural i etnològica del món de les campanes i, sobretot, saber quin és el patrimoni que tenim d'aquests elements o instruments si volem ser una mica més agosarats a la nostra comarca.

La veritat és que quan parles de la feina que hem dut a terme referint-nos a l'inventari de les campanes, la gent es queda una mica perplexa o fins i tot desorientada; és a partir d'aquest moment quan expliques la feina que es porta a terme, que s'adonen que existeix un patrimoni, que algú l'estudia i l'inventaria i el revaloritza en la mesura que li correspon. És aleshores quan la gent comença a pensar i a encetar una certa inquietud per saber si les campanes del seu municipi les ha vist mai, si ha pujat mai al campanar de l'església del seu poble, i tot un seguit de preguntes que van lligades a un conjunt de sentiments i de sensacions, com per exemple, quina panoràmica hi deu haver des de dalt del campanar?

El que estem fent des del Centre d'Estudis de les Garrigues és treballar per anar coneixent cada vegada més i millor el nostre patrimoni; per aquest motiu estem treballant constantment en l'elaboració d'inventaris del nostre patrimoni que avui en dia ja en són uns quants. Aquest fet diu molt de la nostra comarca, perquè com a mínim sabem amb què comptem com a elements patrimonials, una altra cosa és saber si després som capaços de conservar-lo, preservar-lo i transmetre'l a les generacions futures amb la dignitat que es mereix el patrimoni.

Per posar alguns exemples dels inventaris fets a la nostra comarca en la última dècada haurí-em de parlar de l'inventari dels forns de calç, de les balmes murades al terme de Juncosa de les Garrigues, dels gravats i les balmes a la població de la Granadella, de l'inventari de les cabanes de volta, dels elements artístics del romànic i del gòtic a la comarca, dels sistemes d'emmagatzemat-ge d'aigua en zones de secà, de l'inventari del patrimoni industrial vinculat amb els molins d'oli i altres elements de l'arqueologia industrial i ara aquest sobre les campanes. Com podeu veure doncs, poc a poc i sense fer massa soroll ja tenim una molt bona feina feta, encara que queda molt per fer. Val a dir que aquests inventaris han estat portats a terme per membres del Centre d'Estudis i que tenim present que aquests inventaris no estan acabats ni tancats, tot el contrari, cada vegada que iniciem noves recerques trobem elements que complementen els inventaris esmentats anteriorment. Per exemple de cabanes de volta encara en descobrim avui en dia, les quals doncs, hem d'incorporar per anar complementant la feina feta. Alguns d'aquests inventaris estan publicats, altres si més no, els podeu trobar referenciats en articles diversos de revistes especialitzades i altres en les publicacions de les Trobades d'Estudiosos de la nostra comarca.

Sobre els orígens

La comunicació ha estat un dels factors clau que ha desenvolupat la humanitat des dels temps prehistòrics fins a l'actualitat. És en aquest camp de la comunicació que hi té una funció especial la campana o el seny. Per tots és sabut que des dels inicis del cristianisme fins a l'ac-tualitat la utilització de la campana té una funció i una simbologia important en el context de la religió cristiana.

La tradició cristiana atribueix la invenció de les campanes a Paulí de Nola[1] 353-431 dC; malgrat aquesta atribució sabem que les campanes o elements similars ja s'utilitzaven en èpoques més reculades. El que si és pot atribuir a Paulí de Nola dins de la tradició cristiana és l'ús de la campana com a element simbòlic i de comunicació d'un poder religiós. És per aquest motiu que en el camp iconogràfic se'l representa amb una campana a les mans i és el sant patró dels campaners. Avui per avui l'ofici de campaner ha caigut en desús. Els sistemes de comunicació entre la societat ha anat evolucionant cap a altres models, això però no treu que al llarg dels segles i fins a finals del segle XX hagi tingut un paper destacat en la comunicació dels feligresos.

Si ens endinsem en el camp de la recerca bibliogràfica sobre aquest tema no trobem molts llibres que parlin sobre l'elaboració de campanes i sobre la simbologia de les campanes ja que al llarg dels anys ha estat un tema que s'ha tractat d'una manera diguem-ne anecdòtica o des d'un punt de vista encuriosit. També cal dir que la documentació conservada des de l'edat mitjana fins a l'actualitat sobre el tema de les campanes i dels campanars tampoc ha estat molt generosa, més aviat tot el contrari i quan hi ha alguna referència se'n parla d'una manera poc acotada. Malgrat tot a Catalunya trobem alguns articles que fan referència a l'estudi de l'ofici de senyer o campaner, de la seva simbologia, l'estudi dels tocs i de la importància de comunicació i de la transmissió d'informació que podia fer un toc de campana o un altre.[2] A la nostra comarca aquest tema el va posar de manifest en Joan Bellmunt quan esmenta alguns dels tocs de campana típics de la població de Puiggròs.[3] Al llarg de la història l'ofici de campaner o de senyer també s'ha intro-duït en el món de l'antroponímia. Així ho demostra l'estudi portat a terme per Pierre Sanier sobre els cognoms que han derivat de l'ofici de senyer o campaner. Per exemple en català trobem:

---

[1] Només cal cercar a internet amb el nom de Paulí de Nola hi trobareu tota la informació necessària sobre aquest bisbe.

[2] Torres i Sociats, J., *A toc de campana...*, En aquest llibre hi podeu trobar una interessant relació dels diferents tocs de campana que es feien antigament, uns de caire religiós (casament, naixement, defunció, batejos...) i uns altres de caire més socials i gairebé sempre amb un sentiment de protecció de les collites (toc de bon temps, a comunir, toc de beneir el terme...). En termes generals els tocs de les campanes assenyalaven i reglaven la forma de viure des del punt de vista comunitari i cristià.

[3] Bellmunt, J., *Puiggròs, la nostra església*, edita Ajuntament de Puiggròs, 1990, p. 49-58.

Senyé, Sanyer, Sanyé; en castellà: Señer, Señé, Sañé, i en francès: Senier, Sanier, Sanié.[4] Tots aquests cognoms, alguns dels quals encara perduren avui en dia tenen el seu origen en l'ofici de fer senys. La documentació dels segles de la baixa edat mitjana ens denoten l'existència del cognom "senyer" en diversos indrets de la geografia catalana, sobretot a la zona de la Catalunya Vella.

Metodologia

El treball que avui presentem és l'anàlisi sobre l'inventari que s'ha dut a terme sobre les campanes de la comarca que trobem en cadascun dels vint-i-quatre campanars de les Garrigues. Aquest punt és important perquè vol dir que només hem analitzat les campanes que hi ha a les parròquies, i no les campanes de les capelles ni de les ermites. Aquesta possibilitat resta per un altre projecte que s'haurà de fer per més endavant.

La metodologia emprada per a dur a terme l'inventari és ni més ni menys que el del treball de camp amb els estris adequats per aconseguir un bon registre del campanar i de les campanes. Abans d'iniciar el treball de camp, això vol dir coordinar la visita amb la persona encarregada o responsable del campanar per poder observar les campanes, el primer que vam treballar va ser amb el tema de l'elaboració d'una fitxa tècnica per a cadascuna de les campanes que volíem inventariar. Per a l'elaboració de les fitxes ens vam inspirar en el treball publicat i dut a terme Delfí Dalmau i Xavier Orriols sobre els campanars i les campanes a les valls d'Àneu.

El primer que ens plantegem en el moment d'elaborar les fitxes és saber quina informació volem treure de la nostra visita a un campanar, o sigui, què no sabem abans de pujar i què sabrem quan haurem baixat. És evident doncs, que aquesta informació l'hem de parlar i de treballar amb anterioritat a la nostra visita. La fitxa que hem elaborat nosaltres presenta els següents ítems (vegeu model de fitxa). En aquest model de fitxa creiem que tenim tots aquells elements necessaris per poder tirar endavant un inventari de les campanes i que ens donarà una informació prou àmplia per poder fer-ne després una anàlisi detallada.

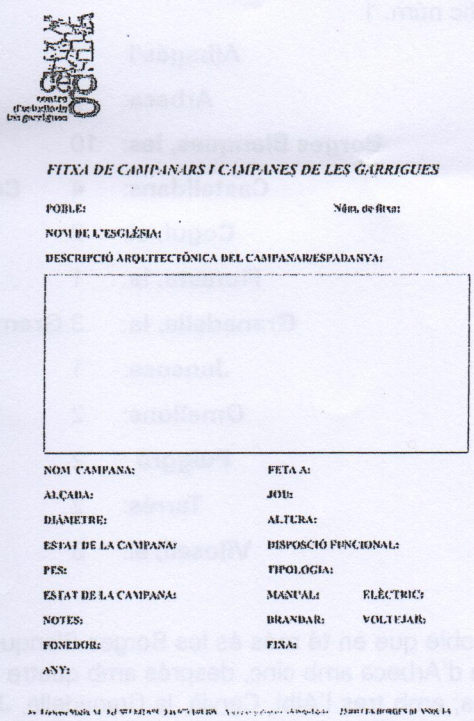

FITXA DE CAMPANARS I CAMPANES DE LES GARRIGUES

POBLE: Núm. de fitxa:

NOM DE L'ESGLÉSIA:

DESCRIPCIÓ ARQUITECTÒNICA DEL CAMPANAR/ESPADANYA:

NOM CAMPANA: FETA A:

ALÇADA: JOU:

DIÀMETRE: ALTURA:

ESTAT DE LA CAMPANA: DISPOSICIÓ FUNCIONAL:

PES: TIPOLOGIA:

ESTAT DE LA CAMPANA: MANUAL: ELÈCTRIC:

NOTES: BRANDAR: VOLTEJAR:

FONEDOR: FIXA:

ANY:

Cal esmentar dins d'aquest apartat que no hem fet una descripció dels campanars o cloquers de la comarca ja que no era pas la nostra intenció. El que si hem fet ha estat una senzilla descripció de la forma del campanar (bàsicament de la seva planta i dels diversos nivells) i també una descripció dels finestrals del campanar, ja que aquests ens han ajudat a situar les campanes en el lloc on es troben.

[4] Sanier, P., *Orígen del cognom Senyer.* En aquest article es pot trobar informació de les adreces web sobre l'origen del cognom, sobre l'ofici de fonedor de senys, sobre la fabricació de cloquers, sobre l'organització del treball a l'edat mitjana i sobre els inventaris de sons i de senys.

Inventari de les campanes. Anàlisi de la recerca

Una vegada realitzat el treball de camp i emplenat els camps de les fitxes el primer que ens adonem és que a la comarca de les Garrigues existeixen 70 campanes repartides entre els 24 campanars localitzats un a cada municipi de la nostra comarca. D'aquestes 24 esglésies en tenim 14 que formen part del bisbat de Lleida (Borges Blanques, la Floresta, Juneda, Puiggròs, Castelldans, Albagés, el Cogul, Granyena de les Garrigues, Juncosa, la Granadella, el Soleràs, els Torms, Bellaguarda i Bovera), i la resta de parròquies formen part de l'arquebisbat de Tarragona (Arbeca, Omellons, Espluga Calba, Fulleda, Tarrés, el Vilosell, l'Albi, la Pobla de Cérvoles, Cervià de les Garrigues i Vinaixa).

Aquesta separació eclesiàstica en principi no hauria de portar cap mena de diferència entre unes campanes i unes altres, però realment n'hem trobat una, la que fa referència als fonedors o senyers de campanes. Les campanes de les esglésies de la demarcació del bisbat de Lleida tenen com a referent o principal fonedor de campanes a Olot, mentre que les esglésies del bisbat de Tarragona el principal fonedor és de València. Molt possiblement aquestes feines anaven lligades amb l'amistat i la confiança que tenia el bisbat amb el fonedor de campanes. Hem de tenir present que són oficis molt especialitzats i que la propaganda, en relació a la feina ben feta, era en temps passat el boca orella.

Pel que fa al nombre de campanes ja hem dit que en total n'hi ha 70 a la comarca i queden repartides de la següent manera:

Gràfic núm. 1

Albagés'l:	1	**Albi'l**:	3
Arbeca:	5	**Bellaguarda**:	2
Borges Blanques, les:	10	**Bovera**:	4
Castelldans:	4	**Cervià de les Garrigues**:	3
Cogul, el:	2	**Espluga Calba'l**:	4
Floresta, la:	1	**Fulleda**:	2
Granadella, la:	3	**Granyena de les Garrigues**:	2
Juncosa:	1	**Juneda**:	3
Omellons:	2	**Pobla de Cérvoles, la**:	2
Puiggrò :	2	**Soleràs, el**:	2
Tarrés:	2	**Torms, el**:	3
Vilosell, el:	3	**Vinaixa**:	4

El poble que en té més és les Borges Blanques, la capital de la comarca amb 10 campanes, seguida d'Arbeca amb cinc, després amb quatre campanes trobem Bovera, Castelldans i Espluga Calba; amb tres l'Albi, Cervià, la Granadella, Juneda i el Vilosell; amb 2 trobem Bellaguarda, Cogul, Fulleda,Granyena, Omellons, Pobla de Cérvoles, Puiggròs, Soleràs, Tarrés i Vinaixa; i amb 1 trobem l'Albagés, Floresta i Juncosa. Com podem observar doncs, el més normal o habitual és tenir un parell de campanes i a partir d'aquí en funció del municipi i també de la parròquia en tenen tres o quatre. Només sobresurt Arbeca amb cinc campanes (per les seves característiques constructives consta d'un campanar i d'una espandanya) amb campanes als dos llocs, i després tenim la capital de la comarca amb 10 campanes.

Si analitzem el recull de les fitxes elaborades podem treure un seguit d'informació valuosa o si més no curiosa pel que fa al món de les campanes. Si agafem per exemple el camp que fa referència a l'any de la seva construcció o fosa podem treure les següents conclusions: a la

comarca de les Garrigues tenim tres campanes del segle XVII, concretament dos de l'any 1600 (Borges Blanques i Arbeca) que es troben a cavall entre dos segles, i una altra de 1687 que es troba a la Pobla de Cérvoles. Del segle XVIII en tenim conservades únicament dues, una a la població de l'Albi i l'altra als Omellons. Al segle XVIII es basteixen de nou algunes esglésies de la comarca i en aquest moment hem de suposar que també s'instal·len en el campanar les campanes pertinents o com a mínim una campana, ja que una església sense campana perd gairebé tota la capacitat de comunicació amb la societat que l'envolta. D'aquest moment d'efervescència constructiva eclesiàstica només en tenim dues campanes.

Ara per ara, no tenim cap hipòtesi que ens serveixi per explicar per què en el moment de màxima creació arquitectònica de les esglésies en queda avui únicament dues campanes. Com a historiador puc pensar que en el segle XIX és un segle molt convuls, amb diverses guerres i amortitzacions eclesiàstiques que van fer molt mal a les propietats de l'església i que podrien explicar aquesta manca de patrimoni campaner. En canvi quan ja canviem de segle i passem al XIX tenim un volum considerable de campanes amb un total de 14. Del segle XX en tenim conservades 34 i és d'aquest període que en conservem més.

Referent al segle XX de les 34 campanes conservades gairebé totes elles estan construïdes en una data posterior a la guerra civil, concretament a partir de 1940. La dècada dels anys cinquanta del segle XX és el moment en què trobem més campanes instal·lades als nostres campanars. El primer que hom pensa en veure aquestes dades és que durant la guerra civil espanyola les campanes van passar de tenir un ús religiós i social a un altre ús més bèl·lic, normalment les requisaven i les venien o bé les fonien per obtenir munició. I pel que fa a l'últim paràmetre cronològic analitzat és el que portem de segle XXI amb un total de 7 campanes instal·lades en aquest últims deu anys. La campana més moderna o la última que s'ha instal·lat a la nostra comarca és la de l'Espluga Calba col·locada l'any 2009 i que porta per nom Magdalena i procedeix de Riudellots de la Selva. Tot i semblar un tema poc estudiat i poc connectat amb la societat actual gairebé portem instal·lades una campana per any durant aquest segle XXI. Això vol dir que poc o molt es torna a revaloritzar un patrimoni que queda penjat a l'aire, mai més ben dit, i que ningú se'n recorda encara que cada dia les sentim repicar, però que en els últims anys, aquí a la comarca i en altres indrets aquest patrimoni torna entrar en acció d'una manera clara i evident. (vegeu gràfic 2)

Gràfic núm. 2

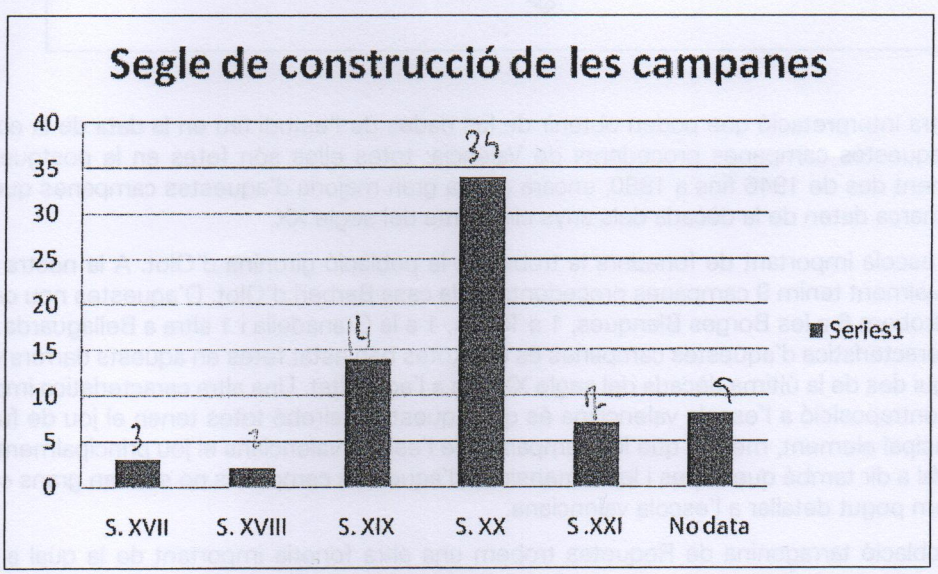

Si ens fixem en els altres camps de la fitxa, tenim per exemple, el de la procedència, o per ser més exacte utilitzem el concepte "fet a"; la resposta d'aquest camp ens porta al lloc de foneria de les campanes i de la seva procedència. Si analitzem aquest camp ens adonem que hi ha un ampli ventall de procedències o d'orígens de les nostres campanes, aspecte que creiem interessant o si més no curiós.

Pel que fa a la informació palesa en el gràfic número tres observem que de les campanes encarregades a fora de la comarca són 13 realitzades a la capital de València, lloc amb molta tradició i que encara avui en dia és on hi ha un destacat moviment al voltant dels campanars i de les campanes. Les esglésies que tenen campanes de procedència valenciana són les Borges Blanques amb 3, l'Espluga Calba amb 3 més, Cervià amb 2, i Tarrés, Fulleda, Floresta, Omellons i Juneda amb 1. La principal característica que s'observa en els resultats del treball de camp és que la tendència d'aquestes campanes és que siguin molt grosses, moltes d'elles passen dels 200 quilos fins arribar als de 700 kg, concretament una d'elles inclús els supera. D'aquí es desprèn doncs que quan es volia fer una campana grossa es confiava amb la fonedoria valenciana composada per dos fonedors segons queda impregnat en les campanes. Aquests dos fonedors valencians són en un primer moment: Salvador Montclús i Manuel Rosas Vidal; més endavant s'anomenaran Rosas Hermanos. Aquests dos valencians són els principals subministradors de campanes a la nostra comarca.

Gràfic núm. 3

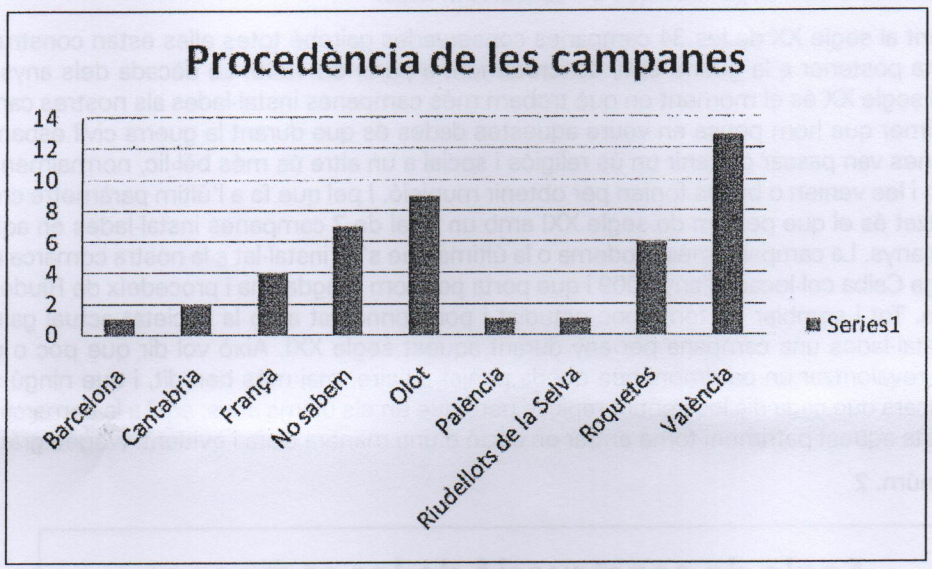

Una altra interpretació que poden obtenir de les dades de l'estudi rau en la data de la construcció d'aquestes campanes procedents de València: totes elles són fetes en la postguerra, concretament des de 1946 fins a 1980, encara que la gran majoria d'aquestes campanes que hi ha a la comarca daten de la dècada dels anys cinquanta del segle XX.

L'altra escola important de fonedors la trobem a la població gironina d'Olot. A la nostra comarca actualment tenim 9 campanes procedents de la casa Barberi d'Olot. D'aquestes nou campanes en trobem 6 a les Borges Blanques, 1 a Tarrés, 1 a la Granadella i 1 altra a Bellaguarda. La principal característica d'aquestes campanes és que totes han estat fetes en aquests darrers vint anys, o sigui des de la última dècada del segle XX fins a l'actualitat. Una altra característica important i en contraposició a l'escola valenciana és que aquestes gairebé totes tenen el jou de fusta com a principal element, mentre que les campanes de l'escola valenciana el jou principalment és de ferro. Val a dir també que el pes i les dimensions d'aquestes campanes no són tan grans com les que hem pogut detallar a l'escola valenciana.

A la població tarragonina de Roquetes trobem una altra foneria important de la qual a les Garrigues en tenim 6 campanes que queden distribuïdes de la següent manera; 3 a Castelldans; 2 al Cogul i 1 als Torms. Si fem una anàlisi territorial d'aquests tres municipis podem deduir que la part central de la comarca va confiar més en el fonedor de Roquetes anomenat Blasco i els municipis de la part nord de la comarca ho van fer a la foneria valenciana. Aquestes també presenten com a característica un jou de fusta i el moment de la seva foneria data des de després de la guerra civil, concretament des de 1943 fins a l'any 1961.

Algunes de les últimes campanes adquirides a la nostra comarca provenen de França, concretament d'una fonedoria anomenada Paccark. D'aquestes campanes en trobem 3 a la població de Bovera instal·lades totes elles a l'any 2004 i una altra a Juneda instal·lada l'any 1998, data en què es va commemorar el 250è aniversari de la consagració de l'església. Com a característica d'aquesta foneria podem dir que utilitza jou de fusta i que el tamany de la campana es troba entre els 150 kg. i els 390 kg.

Si ens fixem en el gràfic també ens adonem que hi ha un apartat on hi consta la procedència de la campana; quan no hi figura el nom podem intuir que es va fer al mateix peu del campanar, o bé que al llarg dels anys hagi quedat desdibuixat les inscripcions que consten en les campanes.

La resta de campanes que no surten al gràfic vol dir que estan fetes a peu de campanar al mateix municipi, o sigui aquí a la nostra comarca. El fet que la fosa de la campana es fes a peu de campanar vol dir que d'entrada ja hi ha un estalvi en el transport i que qui es desplaça és el mestre senyer o campaner. Actualment això és impensable ja que els mitjans de foneria d'una campana es fan tots mitjançant mecanismes moderns i maquinària moderna. Antigament, des de que tenim constància de l'existència de les campanes, el costum era de fondre-les a peu de campanar, així és com ho tenim documentat com a mínim des de l'edat mitjana per a les nostres contrades. Aquest és un tema que presenta molt bé la senyora Caterina Argilés en el seu treball sobre els llibres d'obra de la Seu Vella de Lleida. En aquests llibres hi ha un capítol dedicat expressament a l'apartat de la construcció de senys.[5]

Si fem una anàlisi del pes de les campanes de la nostra comarca sense entrar en detalls de procedència i fonedors, veiem en el gràfic número 4 que el major nombre de campanes que tenim són d'un pes inferior a 200 kg. Per tant hem de dir que les campanes de les Garrigues és caracteritzen per ser campanes d'un pes relativament baix encara que també en tenim de grosses però amb menys quantitat. El gràfic que s'adjunta parla per si sol; el que sí podem afegir és que el pes de les campanes de les Garrigues és superior als 200 kg; a mesura que va pujant el pes es va disminuint el nombre de campanes conservades. En aquest apartat, on fem referència al pes de les campanes, hem de dir que en cap cas les hem pesat, sinó que hem agafat el diàmetres i el gruix dels cos de la campana per poder arribar a un pes aproximat sense allunyar-nos massa de la realitat.

Gràfic núm. 4

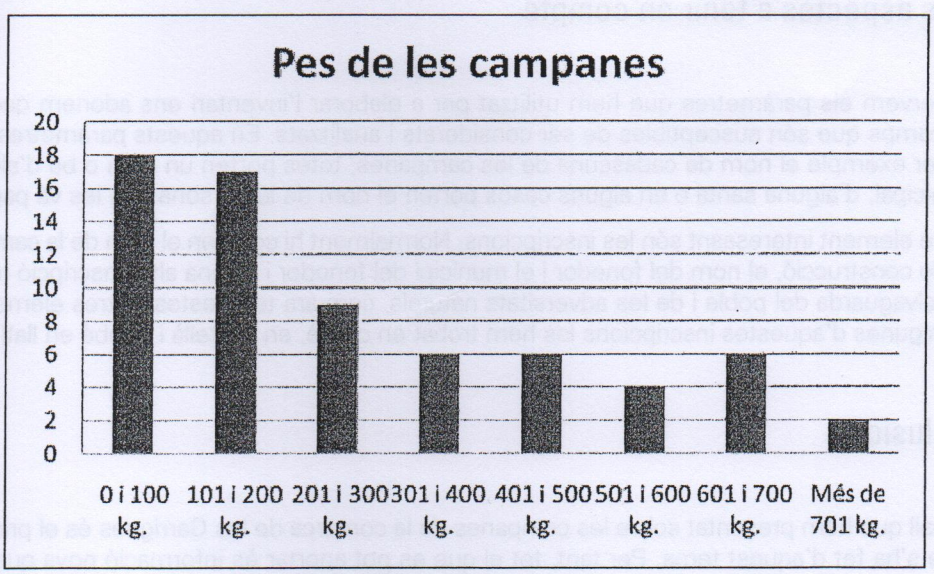

[5] Argilés, C., *Una ciutat catalana en època de crisi: Lleida, 1358-1500*, Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs, Diputació de Lleida, 2010, p.114-118.

Un altre camp important per analitzar les campanes de la nostra comarca és la seva alçada. En l'inventari podem observar totes les dades individualitzades i exactes de cada campana; en aquest treball que presentem el que ens interessa és fer una anàlisi general sense entrar en detalls en cadascuna d'elles sinó tenir una idea amb una visió més àmplia d'aquest patrimoni a la nostra comarca.

Si observem el gràfic núm. 5 referent a l'alçada podem dir que gairebé totes les campanes de les Garrigues tenen una alçada emmarcada entre el mig metre i el metre. Trobaríem entre aquests paràmetres 55 campanes. Inferiors a mig metre d'alçada, considerades campanes petites, en trobem 8 i superiors al metre d'alçada en trobem únicament 5 essent aquestes campanes de dimensions considerables.

Gràfic núm. 5

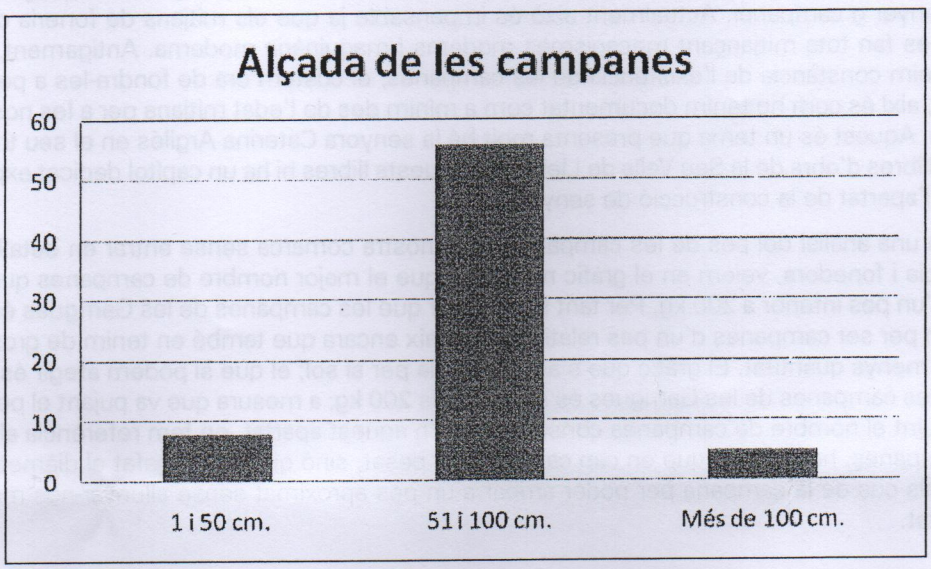

Altres aspectes a tenir en compte

Si observem els paràmetres que hem utilitzat per a elaborar l'inventari ens adonem que hi ha altres camps que són susceptibles de ser considerats i analitzats. En aquests paràmetres cal incloure per exemple el nom de cadascuna de les campanes; totes porten un nom o bé d'algun patró municipal, d'alguna santa o en alguns casos porten el nom de la persona que les va pagar.

Un altre element interessant són les inscripcions. Normalment hi consten el nom de la campana, l'any de construcció, el nom del fonedor i el municipi del fonedor i alguna altra inscripció referent a la salvaguarda del poble i de les adversitats naturals, com ara tempestes i altres elements naturals. Algunes d'aquestes inscripcions les hem trobat en català, en castellà i també en llatí.

Conclusions

El treball que hem presentat sobre les campanes de la comarca de les Garrigues és el primer treball que s'ha fet d'aquest tema. Per tant, tot el que es pot aportar és informació nova que es presenta per tal que més endavant es puguin fer estudis més detallats sobre la temàtica treballada. La nostra voluntat ha estat la d'elaborar un inventari per saber què tenim a la nostra comarca, omplir unes fitxes on hem treballat els camps que la composen amb la finalitat que la informació facilitada aporti dades interessants de cara al patrimoni comarcal.

El treball també presenta l'anàlisi d'alguns d'aquests camps amb l'ajut d'algunes gràfiques que faciliten informació i que emmarquen la realitat en gràfics. Així tenim informació sobre el nombre de campanes per municipi, el segle o la data de la seva construcció, el lloc on han estat construïdes, o sigui la seva procedència, el pes, l'alçada i en altres apartats hem fet una breu pinzellada sobre la toponímia de les campanes, sobre les seves inscripcions, el diversos sons, el seu estat de conservació...Conèixer aquesta informació és si més no interessant i curiosa de cara a la possible preservació i divulgació d'aquest patrimoni que tots tenim penjat. D'una manera més superficial també hem tocat algunes varietats dels cognoms derivats d'aquest ofici de senyer, i algunes referències en la documentació de l'edat mitjana conservada a Vic, Girona i Lleida.

En el moment en què s'està preparant aquest treball el municipi de Vinaixa ha incorporat dues campanes més al seu campanar d'espadanya. El dia 12 de juliol de 2012 un grup de vinaixencs i un dels autors d'aquest treball vam assistir a Riudellots de la Selva a la fosa d'aquestes dues campanes, concretament a la foneria Barberi. El dia 26 d'agost de 2012 en el marc de la festa Major de Vinaixa hi va haver al bateig i la benedicció a l'església de Sant Joan Baptista per part de l'arquebisbe de Tarragona en Jaume Pujol Balcells. I el dia 18 de setembre es van penjar al campanar on hi seran fins al final de la seva trajectòria. El nom de les dues campanes són Montserrat i Magina.

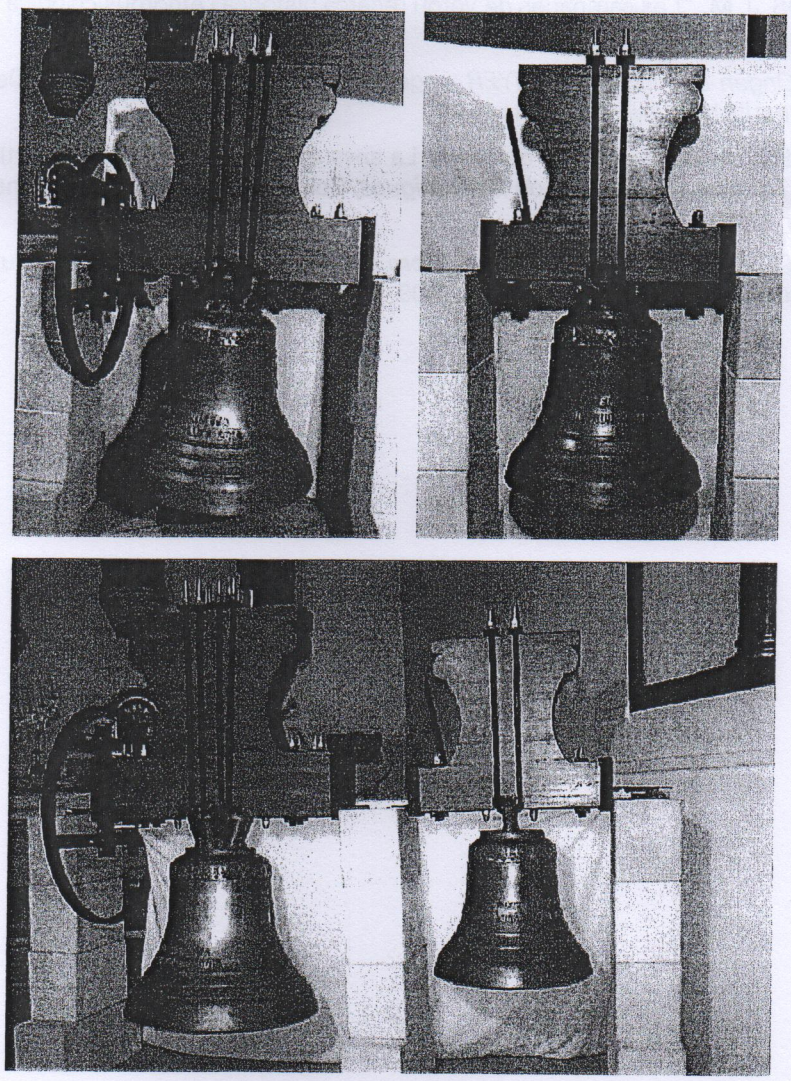

Bibliografia

AGUADO I CUDOLÀ, V. "Les campanes de l'església parroquial de Santa Maria dels Àngels i de les ermites de Sant Miquel i de Sant Sebastià" a Talaia del Vilosell núm. 8, juliol de 2007, p. 4-8.

ARGILÉS, C. *Una ciutat catalana en època de crisi: Lleida 1358-1500. El treball, els salaris, la població agrícola i els preus a través dels llibres d'obra de la Seu Vella*, Fundació Pública Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació de Lleida, Lleida, 2010.

BELLMUNT, J. *Puiggròs, la nostra església*. Edita Ajuntament de Puiggròs, 1990.

BORJA MOLL, F., ALCOVER, A.M. *Diccionari Català, Valencià, Balear, Palma de Mallorca*, Tom IX, 1985.

DALMAU, D., ORRIOLS, X. *Per l'escala secreta. Campanars i campanes a les Valls d'Àneu*, Petits quaderns del Consell, Consell Cultural de les Valls d'Àneu, 2001.

MIRÓ, R. "Campaners i tocs de campana a Bellpuig" a *Quaderns de el Pregoner d'Urgell*, núm. 21, 2008, p. 23-58.

SALAT, T., CUÑÉ, B. *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*, Centre Municipal de Cultura de Cervera, 1993.

SALISI I CLOS, J. M. "Les campanes de Verdú recerca històrica i etnomusicològica", a *URTX*, núm. 14 Tàrrega, p. 59-81.

SANIER, P. *Origen del cognom SENYER*, vegeu més informació a l'adreça següent, http://genealogie.a3w.net/fichiers/senyer.cat.xls.pdf

SANS I GENÉ, J. M. "El campanar d'Arbeca. La seva construcció el 1833 (1a part)", a *Cabal de petjades. VII Trobada d'Estudiosos de les Garrigues*, Col. Lo Plançó, Ed. Fonoll, Juneda, 2010, p. 349-355.

TORRES I SOCIATS, J. *A toc de campana. Com es vivia a la Catalunya rural*. Cultura Popular 4, Farell, Sant Vicenç de Castellet, Barcelona, 2009.